

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

มนุษย์เป็นทรัพยากรสำคัญของการพัฒนาประเทศ เป้าหมายของการพัฒนาประเทศ คือ การส่งเสริมให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี มีความเป็นอยู่ที่มีความสุข ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านเทคโนโลยี ความสะดวกสบายในชีวิตประจำวัน รวมถึงการส่งเสริมสุขภาพที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีสภาพจิตใจที่ดี สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นประเด็นที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น หากประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีย่อมทำให้มีความสามารถในการพัฒนาตัวเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม ให้เกิดคุณค่าหรือประโยชน์สูงสุด ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมก็จะลดลงหรือหมดไปได้ (สามารถ ส่งงาม, 2554, หน้า 1)

การจะทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นหน้าที่สำคัญของภาครัฐและเอกชนที่ต้องร่วมมือกันจัดหาและส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามารถและมีศักยภาพที่จัดการความยากจนและยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น โดยการนำเครื่องมือหรือกิจกรรมตามนโยบายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดให้มีสถานศึกษา การให้บริการทางสาธารณสุข การจัดระบบสาธารณสุขและการดำเนินนโยบายเร่งด่วนเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ นอกจากนี้ต้องส่งเสริมสภาพแวดล้อมทางสังคมให้ประชาชนสามารถนำศักยภาพที่ตนมีอยู่ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น การฝึกอบรมหรือฝึกทักษะด้านอาชีพ การส่งเสริมการรวมกลุ่มในการทำกิจกรรม อย่างไรก็ตาม การพัฒนายังคงมีความแตกต่างกันพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งความแตกต่างกันของลักษณะของประชาชน ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม สภาพแวดล้อม ส่งผลให้การพัฒนาและระดับความเป็นอยู่หรือคุณภาพชีวิตของประชาชนมีความแตกต่างกัน (จุฬารัตน์ คนเพียร, 2558, หน้า 1)

ในการพัฒนาการเกษตรก็เช่นกัน ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างทั้งลักษณะภูมิประเทศ ดิน น้ำ อากาศ และการปลอดภัยศัตรูพืช รวมถึงพันธุ์พืชที่ส่งผลต่อความทนทานในสภาพภูมิอากาศ สภาพดิน น้ำ และความต้านทานโรค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ 9 ทรงตระหนักถึงปัญหาการปลูกพืชในภูมิภาคต่าง ๆ จึงมีพระราชดำริเกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิตโดยการปรับปรุงพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ รวมทั้งการจัดการระบบการเกษตรในไร่นาและส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชทดแทนพันธุ์เดิมเพื่อเพิ่มผลผลิต ซึ่งในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2519 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชดำเนินสถานีทดลองข้าวสันป่าตอง ได้ทอดพระเนตรแปลงทดลอง แล้วมีพระราชดำรัสว่า “ในอนาคตข้าวไร่มีบทบาทมาก เพราะไม่ต้องใช้น้ำมากและอาศัยฝนตามธรรมชาติ ซึ่งการพัฒนาพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนและการพัฒนาชนบทที่สำคัญ คือ การทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชุมชนเป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศในปัจจุบันนั้นล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น ทรงมีวิธีการพัฒนา คือ ทรงยึดหลักที่ไม่ใช้วิธีการสั่งการให้เกษตรกรปฏิบัติตาม ทรงเน้นให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ ทรงใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้คำแนะนำประชาชนเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สร้างความแข็งแกร่งให้ชุมชน ส่งเสริมหรือสร้างเสริมสิ่งที่ชนบทขาดแคลน และเป็นความต้องการอย่างสำคัญ และทรงนำความรู้ในด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมเข้าไปถึงมือประชาชน สิ่งเหล่านี้คือแนวทางของการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (พระราชกรณียกิจด้านการเกษตรและสหกรณ์ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

https://www.moac.go.th/king-dev_agri, วันที่เข้าถึง 15 เมษายน 2561)

แต่จากสถานการณ์การผลิตข้าวในปัจจุบัน มีอุปทานมากกว่าอุปสงค์ ผลผลิตข้าวไม่สมดุลกับความต้องการตลาด ผลผลิตจะมีประมาณปีละ 36.1 ล้านตันข้าวเปลือก รัฐบาล โดยคณะกรรมการนโยบายและบริหารจัดการข้าว (นบข.) มอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำยุทธศาสตร์สินค้าข้าวแห่งชาติ เพื่อนำไปจัดทำแผนปฏิรูปภาคการเกษตร โดยใช้หลักคิด “ตลาดนำการผลิต หรือผลิตให้มีปริมาณผลผลิตตรงกับปริมาณความต้องการของตลาด” เพื่อมิให้เกิดปัญหากระทบต่อเกษตรกรในเรื่องราคาและการส่งออก โดยมีเป้าหมายเพื่อปรับเปลี่ยนพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่นไปปลูกพืชอื่น ในพื้นที่ 420,000 ไร่ โดยปรับเปลี่ยนเป็นพืชที่เหมาะสม ทั้งการปรับเปลี่ยนเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวหรือเกษตรผสมผสาน ซึ่งจะได้มีการจัดการด้านการผลิตและบริหารจัดการเรื่อง

การตลาดควบคู่กันไป จัดแบ่งพื้นที่เพื่อการ ผลิตพืชชนิดต่าง ๆ ตามความต้องการตลาด รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์เล็ก เช่น เป็ด ไก่ และการประมง เพื่อการบริโภคของครัวเรือนควบคู่กันไป ซึ่งจะส่งผลให้มีการลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกได้มากที่สุดและเกษตรกรมีผลตอบแทนที่เพียงพอจะทำให้เกษตรกรสามารถดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ การเกษตรสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน (<https://ssnet.doe.go.th/wp-content/uploads/2016.pdf>, วันที่เข้าถึง 5 เมษายน 2561)

บริบทในจังหวัดอำนาจเจริญ เป็นจังหวัดลำดับที่ 75 มีอำเภอขึ้นสังกัด 7 อำเภอ คือ อำเภอเมือง ฯ อำเภอชานุมาน อำเภอเสนางคนิคม อำเภอปทุมราชวงศา อำเภอพนา อำเภอห้วยตะพาน และอำเภอสืออำนาจ มีพื้นที่ทำการเกษตรปลูกข้าวนาปีรวมทั้งสิ้น 987,684 ไร่ ได้ผลผลิตรวมทั้งสิ้น 383 กิโลกรัม/ไร่ เกษตรกรที่ปลูกรวมทั้งสิ้น 68,158 ราย และพืชอื่น ๆ เช่น ปาล์ม น้ำมัน ยางพารา มันสำปะหลังโรงงาน อ้อยโรงงานและยูคาลิปตัส ซึ่งพื้นที่อำเภอสืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ มีเกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปี 7,369 ราย จำนวนแปลง 15,066 แปลง มีพื้นที่ปลูก 111,206 ไร่ และมีผลผลิต 388 กิโลกรัม/ไร่ ปลูกปาล์ม น้ำมัน 3 ราย จำนวนแปลง 15 แปลง พื้นที่ปลูก 15 ไร่ ปลูกยางพารา 104 ราย จำนวนแปลง 1,192 แปลง พื้นที่ปลูก 842 ไร่ ได้ผลผลิต 350 กิโลกรัม/ไร่ ผลผลิตรวม 117 ตัน ปลูกมันสำปะหลังโรงงาน 62 ราย จำนวนแปลง 403 แปลง มีพื้นที่ปลูก 403 ราย ได้ผลผลิต 2,812 กิโลกรัม/ไร่ และปลูกยูคาลิปตัส 1,407 ราย พื้นที่ 4,897 ไร่ จำนวน 587,600 ตัน (สภาเกษตรกรอำนาจเจริญ ข้อมูลด้านการเกษตร 2561 <http://nfc-amnat.com/index.php/Farmers>, วันที่เข้าถึง 28 พฤศจิกายน 2561) สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลุ่ม เกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำนาเป็นหลักและประสบกับปัญหา คือ สภาพดินมีความไม่เหมาะสมและขาดความรู้ด้านการปลูกข้าวที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เช่น ไม่มีความรู้เรื่องการไถดอซังข้าว เพื่อเพิ่มปุ๋ยในดิน พื้นที่การเกษตร โดยเฉพาะนาข้าวได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมในฤดูฝนทำให้ต้นข้าวที่กำลังเจริญเติบโตเสียหายไม่ได้ผลผลิตตามที่ต้องการและฝนทิ้งช่วงทำพืชพันธุ์เหี่ยวตาย ได้ผลผลิตลดลง ประกอบกับเกิดการระบาดของโรค แมลงศัตรูพืชในนาข้าวและไม้ผล ไม้ยืนต้น พื้นที่ในการทำการเกษตร มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในการเพาะปลูกพืชมานานจึงทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ ไม่มีการปรับปรุงและไม่ได้มีการวิเคราะห์ดินว่ามีการขาดธาตุอาหารจำเป็นต่อการปลูกพืชอะไรบ้าง ดังนั้น เกษตรกรจึงใส่ปุ๋ยตามความเคยชิน ทำให้เกษตรกรต้องเพิ่มต้นทุนการใช้ปุ๋ยเกินความจำเป็น ในเรื่องของพันธุ์ข้าวหรือไม่มีการเปลี่ยนพันธุ์หรือใช้เมล็ดพันธุ์ที่ไม่ได้

คุณภาพทำให้ได้รับผลผลิตที่ลดลง พื้นที่ของเกษตรกรเป็นพื้นที่ดอน เป็นดินทรายส่วนมาก ทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และธาตุอาหารที่จำเป็น เช่น ไนโตรเจน ฟอสฟอรัสและ โพแทสเซียม มีในดินน้อย อีกทั้งเกษตรกรขาดความรู้ในเรื่องของการใส่ปุ๋ยในดินพืชผิดวิธี และผิดสูตรทำให้ต้องใช้ต้นทุนการใส่ปุ๋ยที่สูงขึ้น ขาดการตรวจ วิเคราะห์ดินหาธาตุอาหาร ที่จำเป็นในพื้นที่ปลูกพืชของตนเองและในบางพื้นที่ของตำบลอำนาจ มีปัญหาเรื่องดินเค็ม ซึ่งปริมาณเกลือที่ละลายอยู่ในสารละลายดินมากเกินไป มีผลกระทบต่ออาการเจริญเติบโต ปริมาณและคุณภาพของผลผลิตซึ่งอาจรุนแรงถึงทำให้พืชตายได้ เนื่องจากเกิดความไม่ สมดุลของธาตุอาหารพืช พืชเกิดอาการขาดน้ำและมีการสะสมไฮออนที่เป็นพิษในพืชมาก เกินไป ทำให้พืชไม่สามารถเจริญเติบโตได้และแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรมีน้ำไม่เพียงพอต่อ การทำเกษตรและเลี้ยงสัตว์ในหน้าแล้งเนื่องแหล่งน้ำมีความตื้นเขิน ไม่สามารถเก็บกักน้ำ ได้และบรรจุน้ำได้น้อย โดยนางจินตนา ชัยยวรรณาการ ผู้ช่วยรัฐมนตรีประจำกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ ได้กล่าวเรื่อง นโยบายรัฐในการบริหารจัดการพื้นที่นาว่า สภาพการ ผลิตข้าวของประเทศไทย มีพื้นที่ไม่เหมาะสมสำหรับปลูกข้าว (N) เป็นพื้นที่ปลูกข้าวได้ ผลผลิตต่อไร่ที่ต่ำ คุณภาพข้าวต่ำ มีต้นทุนผลิตที่สูง และมีรายได้ต่ำ ซึ่งมีประสิทธิภาพการ ผลิตต่ำไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ดังนั้นในการแก้ปัญหาดังกล่าวก็คือ การลดพื้นที่ปลูกข้าว โดยการหมุนเวียน/สลับไปปลูกพืชอื่นทดแทน เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น เพื่อช่วยเหลือ เกษตรกรได้ปลูกพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่ เช่น ปลูกไม้ยืนต้น ปลูกผักสวนครัว ปลูกหญ้าเลี้ยง สัตว์ ปลูกข้าวโพด ปลูกแคนตาลูป เป็นต้น สามารถปรับตัวได้ตามการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม (สำนักงานเกษตรจังหวัดอำนาจเจริญ ข้อมูลปรับปรุง ณ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2561 <http://ueamnat.amnatcharoen.doe.go.th/read-37>, วันที่เข้าถึง 28 พฤศจิกายน 2561)

ซึ่งปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและความเป็นอยู่ ก่อให้เกิดปัญหาส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรหลายด้าน เกษตรกรส่วนใหญ่ ยังต้องการการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐ ได้เห็นความสำคัญในการ ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ลดปัญหาต่าง ๆ ส่งเสริมอาชีพ สร้างรายได้เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของตนพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเกิดแนวคิดที่จะนำโครงการนี้มาศึกษาต่อยอดให้เกิด ประโยชน์และเป็นรูปธรรมมากขึ้น กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร โดยการ จัดทำตามโครงการที่มีจุดประสงค์ที่สำคัญเพื่อปรับเปลี่ยนระบบการผลิตของเกษตรกรให้

เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อสร้างความยั่งยืนในอาชีพให้แก่เกษตรกร โดยปัจจัยหลักทางเศรษฐกิจของประเทศ ลดความเหลื่อมล้ำทางอาชีพ ช่วยเหลือเกษตรกรทำในแนวทางที่เหมาะสมและจะสามารถสนองความต้องการ แก้ไขปัญหาของเกษตรกรในอำเภอสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญได้อย่างแท้จริง

คำถามของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ผู้วิจัยได้กำหนดคำถามของการวิจัย ไว้ดังนี้

1. คุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ อยู่ในระดับใด
2. คุณภาพชีวิตในการปฏิบัติตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ แตกต่างกันตามปัจจัยส่วนบุคคลหรือไม่
3. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ควรเป็นอย่างไร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายของการวิจัย ไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ
2. เพื่อศึกษาความแตกต่างของคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ตามปัจจัยส่วนบุคคล

3. เพื่อหาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสีอำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

สมมติฐานของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานการวิจัย ไว้ดังนี้

คุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสีอำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ แตกต่างกันตามปัจจัยส่วนบุคคล

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้ทราบถึงระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสีอำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

2. ได้ทราบถึงความแตกต่างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสีอำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญตามปัจจัยส่วนบุคคล

3. ได้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสีอำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

ขอบเขตของการวิจัย

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสีอำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านประชากรเป้าหมาย

1.1 ประชากรเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการในพื้นที่อำเภอสีอำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ จำนวน 122 คน (สำนักงานเกษตรอำเภอสีอำนาจ, 2559)

2. ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา

2.1 ตัวแปรอิสระ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่

- 1) เพศ
- 2) อายุ
- 3) ระดับการศึกษา
- 4) สถานภาพสมรส
- 5) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
- 6) จำนวนพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ
- 7) การสนับสนุนจากภาครัฐ

2.2 ตัวแปรตาม คือ คุณภาพชีวิตของเกษตรกร 8 ด้าน ได้แก่

- 1) ด้านสุขภาพอนามัย
- 2) ด้านการศึกษา
- 3) ด้านที่อยู่อาศัย
- 4) ด้านครอบครัว
- 5) ด้านเศรษฐกิจ
- 6) ด้านสภาพแวดล้อม
- 7) ด้านนันทนาการ
- 8) ด้านความปลอดภัย

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัย

เขตพื้นที่อำเภอสีอำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ

4. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการวิจัย

เดือน มกราคม 2560 – กันยายน 2561

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษา การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสีล่ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตจากตารางการสังเคราะห์องค์ประกอบคุณภาพชีวิตของเกษตรกร โดยเลือกด้านที่มีคะแนนมากมาเป็นตัวกำหนดองค์ประกอบคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย 1) ด้านสุขภาพอนามัย 2) ด้านการศึกษา 3) ด้านที่อยู่อาศัย 4) ด้านครอบครัว 5) ด้านเศรษฐกิจ 6) ด้านสภาพแวดล้อม 7) ด้านนันทนาการ และ 8) ด้านความปลอดภัย ได้นำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังภาพประกอบ 1

นิตยสารศัพท์เฉพาะ

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรตามโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสีออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ผู้วิจัยได้ให้นิตยสารศัพท์เฉพาะในการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. คุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตของเกษตรกรที่อยู่ในระดับเหมาะสมตามสภาพความจำเป็นพื้นฐานในสังคมและดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ประกอบด้วย ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านที่อยู่อาศัย ด้านครอบครัว ด้านเศรษฐกิจ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านนันทนาการ ด้านความปลอดภัย

1.1 ด้านสุขภาพอนามัย หมายถึง การบำรุง ป้องกัน ส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งสภาพของร่างกายและจิตใจ เพื่อให้ดำรงชีวิตและอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ประกอบด้วย อาหาร น้ำดื่ม/น้ำใช้ การตรวจสุขภาพประจำปี นอนหลับพักผ่อนที่เพียงพอ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขต่าง ๆ และออกกำลังกายเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ

1.2 ด้านการศึกษา หมายถึง วิธีที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ทั้งด้วยตัวเองหรือผู้อื่น และทำให้คนมีความรู้ สติปัญญา มีเหตุผล คุณธรรม วัฒนธรรม มีทักษะในการประกอบอาชีพ ประกอบด้วย การนำความรู้และนำเทคโนโลยีไปใช้ในการประกอบอาชีพ การศึกษาช่วยเป็นคนมีเมตตา เป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น

1.3 ด้านที่อยู่อาศัย หมายถึง การมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักเป็นแหล่ง มีขนาดพอเหมาะกับสมาชิกในบ้าน อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีความสะอาดถูกสุขลักษณะ ตลอดจนมีเครื่องอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภคอย่างเพียงพอกับความต้องการ และฐานะความเป็นอยู่ประกอบด้วยขนาดของบ้านเรือน สิ่งแวดล้อมที่ร่มรื่น บ้านมั่นคงแข็งแรง มีเครื่องอำนวยความสะดวก ไม่มีตัวพาหะนำโรค และเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย

1.4 ด้านครอบครัว หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวอยู่ด้วยกัน ความสัมพันธ์ในครอบครัวมุ่งเน้นความรัก ความเข้าใจ ความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน ประกอบด้วย ความรักความสามัคคีกันในครอบครัว การรับประทานอาหารร่วมกัน การปรึกษาหารือกันเมื่อเกิดปัญหา การให้เกียรติและความเชื่อใจกัน การจัดงานในวันสำคัญของไทยและบุตรหลานไม่มีพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่นำความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัว

1.5 ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การมีรายได้จากการประกอบอาชีพเกษตร เป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของเกษตรกรเป็นอย่างยิ่ง เพื่อนำมาซึ่งการตอบสนอง ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต อาหาร บ้านที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค โดยพิจารณาได้หลายทาง และรวมถึงสิ่งที่ใช้ในการดำรงชีวิตที่ไม่ต้องซื้อ ภาวะหนี้สิน ภาวะเงินออม ประกอบด้วย รายได้ที่เพียงพอ การออมเงิน เงินฝาก สมาชิกออมทรัพย์และกองทุน หมู่บ้าน เงินทุนในการประกอบอาชีพ การประหยัดค่าใช้จ่าย ไม่เล่นการพนัน และการปลูกผักสวนครัวเพื่อบริโภคในครอบครัว

1.6 ด้านสภาพแวดล้อม หมายถึง ภาวะแวดล้อมที่บริสุทธิ์ สะอาด เป็นระเบียบ ปราศจากมลภาวะในดิน น้ำ อากาศ และเสียง มีทรัพยากรที่จำเป็นแก่การดำรงชีพ และการคมนาคมที่สะดวก

1.7 ด้านนันทนาการ หมายถึง เวลาที่ว่างเว้นจากการประกอบอาชีพหลัก เป็นเวลาที่ใช้ในการพักผ่อนหย่อนใจ นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตในลักษณะกิจกรรม นันทนาการต่าง ๆ รวมถึงงานอดิเรก ประกอบด้วย การดูหนัง ฟังเพลง ท่องเที่ยว เพิ่มพูนความรู้ ปลูกต้นไม้ เย็บปักถักร้อย และการซ่อมแซมเครื่องมือเครื่องใช้

1.8 ด้านความปลอดภัย หมายถึง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่มีปัญหาด้านอาชญากรรม ภัยธรรมชาติ การเจ็บป่วย ยาเสพติด ฝุ่นละออง เป็นต้น

2. เกษตรกร หมายถึง ผู้ทำงานในที่ดินหรือที่นา ผู้ที่อาศัยที่ดินที่นาเพื่อเพาะปลูกพืชผล เลี้ยงสัตว์ หรือเป็นอาชีพที่ทำงานเกี่ยวกับการเกษตรกร อาทิ การเพาะปลูกพืชในสวนและไร่นา การเลี้ยงสัตว์บนบก ในน้ำ เพื่อผลิตอาหาร เส้นใยธรรมชาติ และเชื้อเพลิงต่าง ๆ อันเกิดมาจากเกษตรกรรม

3. ปัจจัยส่วนบุคคล หมายถึง ลักษณะส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ และการสนับสนุนจากภาครัฐ

3.1 เพศ หมายถึง เพศของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสี้ออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) เพศชาย และ 2) เพศหญิง

3.2 อายุ หมายถึง อายุของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสี้ออำนาจ จังหวัด

อำนาจเจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ไม่เกิน 39 ปี 2) 40 – 49 ปี 3) 50 – 59 ปี และ 4) 60 ปีขึ้นไป

3.3 ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดของเกษตรกร ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ประถมศึกษา 2) มัธยมศึกษา/ปวช. 3) ปวส./อนุปริญญา หรือเทียบเท่า และ 4) ปริญญาตรีขึ้นไป

3.4 สถานภาพสมรส หมายถึง สถานภาพสมรสของเกษตรกร เกษตรกร ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) โสด 2) สมรส และ 3) หม้าย/หย่าร้าง/แยกกันอยู่

3.5 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน หมายถึง สมาชิกทั้งหมดในครอบครัวของเกษตรกร ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) 1 – 2 คน 2) 3 – 4 คน และ 3) 5 คนขึ้นไป

3.6 จำนวนพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ หมายถึง จำนวนที่นาของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสีอำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) 3 ไร่ 2) 4 ไร่ และ 3) 5 ไร่

3.7 การสนับสนุนจากภาครัฐ หมายถึง รัฐเข้ามาช่วยเหลือในการจัดทำโครงการ ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) ด้านปัจจัยการผลิต (งบประมาณ, พันธุ์พืช ฯลฯ) 2) ด้านการอบรม 3) ด้านวิทยากร 4) ด้านการตลาด และ 5) ด้านอื่น ๆ

4. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต ข้อเสนอแนะในการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีของเกษตรกรในโครงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวไม่เหมาะสมเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอื่น ในพื้นที่อำเภอสีอำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ โดยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีค่าเฉลี่ยน้อย นำมาจัดทำประเด็นการสัมมนาแบบมีโครงสร้างโดยดำเนินการสัมมนาเชิงลึกจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง จำนวน 10 คน เพื่อหาแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร